

PORTRETUL MARIEI (LUPU) RADZIWIŁŁ REFLECTAT ÎNTR-O LUCRARE A PICTORULUI POLONEZ KORNELI SZLEGIEL (1851)

**Lilia Zabolotnaia
Sorin Iftimi**

Cuvinte-cheie: pictorul polonez Korneli Szlegiel, Maria (Lupu) Radziwiłł, frescele bisericii „Trei Ierarhi”, patrimoniul cultural și istoric.

Despre viața și activitatea Mariei (Lupu) Radziwiłł¹ se cunosc puține aspecte, bibliografia problemei fiind relativ redusă. Explicația acestui fapt este una destul de simplă: universul feminin din secolul al XVII-lea nu prezenta un interes deosebit pentru cronicarii contemporani și nici pentru istoricii de mai târziu. Cercetătorii și-au concentrat atenția, în mod tradițional, pe istoria evenimentială a epocilor vechi, pe viața și activitatea figurilor politice și, în special, a personajelor masculine. Astfel, privită alături de personalitatea remarcabilă a tatălui său, domnul moldovean Vasile Lupu și de cea a soțului său, Janusz Radziwiłł, o eminentă figură politică a Regatului Poloniei, Maria, la fel ca orice alt personaj feminin, părea o figură prea puțin interesantă.

Totuși, domnița Maria a fost o femeie înzestrată cu personalitate și cu multe alte calități: era cultă și inteligentă, cunoștea câteva limbi străine. S-au păstrat variantele originale ale scrisorilor ei, scrise și semnate în limba poloneză. Ea a fost prima moldoveancă ce a vizitat Europa, într-un voiaj de nuntă. La întoarcere a fost primită în audiență la regele polon, a primit de la el daruri de nuntă, precum și o confirmare în scris pentru o proprietate în Polonia. Faptul că Maria a devenit soția marelui hatman lituanian Janusz Radziwiłł a jucat un rol semnificativ în viața sa privată și a fiicelor ei din prima căsătorie. Acest statut a ajutat-o să poată de-

veni o generoasă patroană și ocrotitoare a bisericilor și mănăstirilor ortodoxe din Polonia (Kedainiai, Sluțk, Zabłudovo) (Zabolotnaia 2010, 115-121).

Timp de câțiva ani am avut prilejul de a căuta în muzeele, arhivele și bibliotecile din Polonia (Varșovia)² și Lituania (Vilnius, Kedainiai)³ documente despre viața și activitatea Mariei. În anul 2015 am avut posibilitatea de a face o cercetare în cadrul Muzeului Național din Varșovia, unde, cu ajutorul muzeografilor și al istoricilor de artă⁴, am descoperit un portret inedit al familiei lui Vasile Lupu, realizat de pictorul polonez Korneli Szlegiel, în 1851, după tablourile votive originale din biserica Sfinții Trei Ierarhi din Iași (România).

În prezentul articol vom încerca să oferim o privire asupra câtorva fragmente din viața Mariei (Lupu) Radziwiłł și să le punem alături de imaginile redată în cadrul portretului realizat de Korneli Szlegiel și în fragmentele de pictură murală de la Trei Ierarhi. Ca bază pentru cercetarea noastră ne vor servi sursele grafice ale epocii – picturile murale de la biserica Trei Ierarhi, care au fost restaurate în anii '80 ai secolului al XIX-lea, și portretul semnat de Korneli Szlegiel, datând din 1851, care păstrează imaginea anterioară a frescelor acestei ultime intervenții. Practic, copia portretului familiei lui Vasile Lupu, realizată de către Korneli Szlegiel, reprezintă singura imagine demnă de încredere care a păstrat înfățișarea originală a frescelor din secolul al XVII-lea. Reprezentarea personajelor va fi cercetată din diverse puncte de vedere: ca operă de artă portretistică, ca moștenire și mărturie a patrimoniului material, cultural și istoric.

¹ Suntem de părere că numele Mariei (Lupu) Radziwiłł trebuie să fie scris astfel, întrucât în istoriografie se întâlnesc diverse variante ale acestuia: Maria Radziwiłł, Maria Radziwiłłowa, Maria Lupulanka Radziwiłłowa, Maria Movileanca ș.a. Am decis că este necesar să unificăm scrierea numelui ei, redând atât numele său original, cât și numele soțului, pe care ea l-a preluat și folosit în cadrul semnăturilor sale, sub titlul de „Maria Radziwiłłowa”.

² Muzeum Narodowe w Warszawie (Dział Dokumentacji Wizualnej i Digitalizacji).

³ Kedainiai Regional Museum.

⁴ Exprimăm mulțumiri colaboratorilor Muzeului Național din Varșovia (Muzeum Narodowe w Warszawie) Monika Ochnio (Zbiory Sztuki Polskiej do 1914 r.), Anna Grochala (Gabinet Rycin i Rysunków), Marcin Romeyko-Hurko (Gabinet Rycin i Rysunków) pentru sprijinul acordat la realizarea acestui articol.

Fig. 1. Biserica „Tre Ierarhi” din Iași la 1845 (J. Rey).

În opinia noastră, din punctul de vedere al metodologiei de cercetare, prelucrarea unei surse de acest gen nu prezintă doar un caracter ilustrativ, ci poartă și o profundă încărcătură semantică. Astfel de mărturii ale vremii ne ajută să abordăm aspecte ce țin de viața cotidiană, de mentalitatea și comportamentul femeilor, puțin cunoscute și urmărite de către cercetători. Din păcate, istoricii iau rareori în considerare acest gen de surse, din cauza rarității lor. Alteori documentele vizuale sunt ignorate sau subestimate, fiind folosite doar ca niște materiale auxiliare care pot adăuga doar câteva detalii la informațiile cunoscute din sursele scrise și din alte surse materiale (eventual, arheologice).

Totuși, în cazul de față, în care este păstrat portretul autentic al Mariei (Lupu) Radziwill, avem posibilitatea de a cunoaște culisele epocii respective, dincolo de marile evenimente politice, militare ș.a. Vom putea să aflăm cum arăta familia Mariei, cum se îmbrăcau reprezentanții elitei sociale a epocii, să examinăm anumite detalii vestimentare. Toate aceste aspecte oferă informații privitoare la statutul social, poziția și confesiunea (simbolistica religioasă) a personajelor studiate.

*

Maria (Lupu) Radziwill era fiica mai mare a voievodului moldovean Vasile Lupu (1634-1653) și a primei sale soții, Tudosca (fiica vornicului Costea Bucioc, Băcioc) (Stoicescu 1971, 347-348). Din această căsătorie a domnitorului s-au născut trei copii. Acest lucru este confirmat de inscripția din 6/16 mai, 1639, din biserica Sfinților Trei Ierarhi din Iași, ce imortalizează data finalizării construcției (Costin 1990, 190; Czamańska 1998, 178). Alături de Vasile Lupu este menționată Doamna Tudosca și copiii – Ioan, Maria și Ruxandra (Andreescu, Stoide 1938, 27). Această informație își găsește confirmarea în cadrul notițelor lui Achacy Taszycki (Taszyński 1973, 163-175)⁵, secretarul emisarului polonez Woiciech Miaskowski, care a trecut prin Moldova în anul 1640: „am fost în târg (Iași - *n.n.*) și am găsit acolo biserica Sfântului Vasile (Biserica Trei Ierarhi - *n.n.*)⁶, ... pe care a construit-o el (fig. 1). Înăuntru, pe pereți, am văzut diferite chipuri, poleite cu aur, printre care

⁵ Achacy Taszyński (? - după 1650) venea dintr-o familie înrudită cu cea a familiei nobiliare Potocki.

⁶ Biserica a fost înălțată în cinstea Sfinților Trei Ierarhi – Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur. Biserica a fost sfințită de către mitropolitul Varlaam, la data de 6 mai 1639.

Fig. 2. Relatarea din presa ieșeană privitoare la activitatea de la Iași a pictorului Korneli Szlegiel.

cel al voievodului, al Doamnei, al feciorului și al celor două fiice...". Mai departe se află inscripția: „Io Vasile Voievod, și cu Doamna noastră Tudosca, și cu dăruții de Dumnezeu copii – Ioan și Maria și Ruxandra” (Taszynski 1973, 169).

Fragmente de frescă din pictura interioară a bisericii se păstrează în cadrul Muzeului amenajat în „Sala Gotică” (fosta trapeză) a Mănăstirii Trei Ierarhi (Nicolescu 1970, 247)⁷ (fig. 4). Timpul nu a cruțat reprezentările murale (Lapedatu 1912, 110-114; Grigoraș 1962; Theodorescu 1971; Bădăraș, Caproșu 1974, 176-201; Gorovei, Székely 1993, 446-448; Dobjanschi, Simion 1979; Sturzu 1999; Macarie 2008, 146-148)⁸, astfel că, după două secole, acestea au fost supuse unei restaurări capitale⁹. Totuși, importanța și valoarea lor istori-

că sunt de excepție, întrucât picturile păstrează prima reprezentare autentică a Mariei la vârsta adolescenței, împreună cu membrii familiei sale (tatăl, mama, sora și fratele) și ne oferă o imagine realistă a perioadei respective.

Reprezentarea clară și expresivă a Mariei (Lupu) Radziwill este remarcabilă (fig. 5). Domnița este așezată la același nivel cu chipul mamei sale, Tudosca¹⁰. Între mamă și fiică există o asemănare de netăgăduit. În bibliografia curentă se afirmă adesea, în mod greșit, că în fresca de la Trei Ierarhi domnița Maria este zugrăvită alături de Ecaterina Cercheza, a doua soție a lui Vasile Lupu, fiind chiar considerată fiica acesteia¹¹.

⁷ O descriere a acestor portrete feminine se găsește în fișa realizată de Corina Nicolescu.

⁸ În anii 1650 și 1686 biserica a fost prădată, apoi, în 1711, 1781, 1795 și 1802 a fost afectată în urma cutremurelor de pământ.

⁹ Primele lucrări de restaurare exterioară a fațadelor bisericii au fost realizate în anii 1882-1887 de arhitectul francez Lecomte du Noüy. Lucrările de restaurare a frescelor din interiorul bisericii s-au prelungit până în anul 1898. Biserica a fost resfințită abia în 1904, în perioada domniei lui Carol I. Fosta trapeză a mănăstirii, redenumită „Sala Gotică”, construită de către Vasile Lupu, a fost restaurată masiv în anii 1960.

¹⁰ În literatura istorică se întâlnește uneori opinia eronată că fresca de la Trei Ierarhi ne-o prezintă pe Ecaterina Cercheza ca fiind soția voievodului, când, de fapt, este vorba despre doamna Tudosca, cea dintâi soție.

¹¹ Afirmția greșită că Ecaterina Cerchezoaica ar fi mama Mariei și a Ruxandrei se întâlnește și în sursele vremii, în descrierile contemporanilor: Georg Kraus menționează, în lucrarea sa *Cronica Transilvaniei 1608-1665*, că Maria a fost „născută de tânără cerchezoaică”. Totuși, acest lucru este imposibil, întrucât Ecaterina a sosit în Moldova la sfârșitul anului 1639 și s-a căsătorit cu Vasile Lupu la începutul anului 1640. Vezi: Kraus 1965, 122; Toderășcu 2010, 7. O opinie analogă se întâlnește și la un autor anonim german care a lăsat o descriere detaliată a nunții Ruxandrei cu Timuș din anul 1652: „după

Fig. 3. Portretul familiei lui Vasile Lupo din Biserica „Trei Ierarhi” din Iași, reprodusă de către Korneli Szlegiel în anul 1851 (colecția: Muzeum Narodowe w Warszawie).

Fig. 4. Familia lui Vasile Lupo în tabloul votiv al Bisericii „Trei Ierarhi”. Fragmente de frescă extrase la 1888 și păstrate în Muzeul din „Sala Gotică”.

Fig. 5. Chipul domniței Maria Lupu (Radziwill) în fresca de la „Trei Ierarhi”.

Maria stă în spatele mamei sale, Tudosca, fiind continuatoarea sa, ca statut și situație familială. Ambele personaje sunt reprezentate cu gâteli de cap similare – căciuli rotunde de catifea roșie cu bordură cu blăniță neagră, de samur (fig. 6). Unii autori numesc aceste căciuli *șlice*, considerându-le, implicit, a fi de modă orientală (deși este cam devreme pentru secolul al XVII-lea). Alți specialiști le asimilează unor pălării de modă poloneză sau rusească, iar în acest caz termenul de „șlic” ar fi inadecvat (Nicolescu 1970, 172-173; Alexianu 1987, 352; Florea-Donica 2009, 179-183).

Chipul Tudoscăi este brodat și pe acoperământul său de mormânt, care se păstrează în același Muzeu al Mănăstirii Trei Ierarhi („Sala Gotică”)¹²

nuntă... cât a stat domnul (Vasile Lupu - *n.n.*) de vorbă cu ginerele său (Timuș - *n.n.*), tânăra soție (Ruxandra - *n.n.*) a ținut pe maica sa îmbrățișată pe după gât și a plâns amar”, vezi: Заболотная 2011, 293-305. Această informație nu poate fi credibilă, întrucât Ecaterina nu putea, cronologic, să fie mama fetelor. Căsătoria cu Vasile Lupu a avut loc în anul 1640, Maria s-a căsătorit în 1645, iar Ruxandra – în 1652, deci Ecaterina nu le-ar fi putut da naștere. Un singur lucru rămâne demn de crezare, acela că Ecaterina avea o relație foarte bună cu fiicele sale vitrege, și este posibil că din această cauză martorii au văzut legătura dintre ele una de sânge, de fiice naturale. Totuși, ne surprinde faptul că în cadrul istoriografiei bieloruse și poloneze contemporane se întâlnește și se cultivă opinia eronată că Maria nu ar fi fost fiica Tudoscăi. Bazându-se pe literatura artistică, unii autori scriu, nefundamentat, că Maria ar fi fost, de fapt, fiica unei oarecare Grillo din Veneția (!). Vezi: Высоцкая 2003, 62; Widacka Hanna, „*Moldawska malzonka Janusza Radziwilla*” (http://www.wilanow-palac.pl/moldawska_malzonka_janusza_radziwilla.html).

¹² În Biserica Trei Ierarhi se păstrează două piese de broderie remarcabile: acoperămintele de mormânt al Doamnei Tudosca și al fiului său, Ioan, realizată manual de ea însăși. Broderia cu portretul domnitorului Vasile Lupu a dispărut din inventarul mănăstirii, la o dată și în împrejurări necunoscute.

Fig. 6. Portretele doamnei Tudosca și domniței Maria în fresca de la „Trei Ierarhi”, extrase în 1888.

(fig. 9). În cadrul reprezentării de pe acoperământ se pot observa detalii vestimentare analoge – căciula cu bordură de samur, podoabele de urechi, cerceii de tip rozetă. Feregeaua și restul veșmintelor sunt luxoase – lungi, croite pe măsură, din țesături scumpe, decorate cu panglici împletite și cu pietre prețioase (Nicolescu 1970, 248; Alexianu 1987, 352).

Perlele erau, potrivit specialiștilor, foarte apreciate în Țările Române în secolele XVI-XVII. Veșmintele voievozilor și ale boierilor erau împodobite cu perle de o bogăție și o calitate deosebite. Gătelile feminine erau și ele presărate cu podoabe din perle. În secolul XVII, perlele au devenit un atribut al originii nobile și al neamului princiar. Despre acest fapt mărturisesc și reprezentările Tudoscăi. Putem observa șiragurile de mărgelă și lăntșoarele de aur pe care aceasta le poartă, precum și cerceii cu pietre scumpe și cu doi trandafiri decorativi (Iorga 1937, V-IXI).

Să cuvine să ne îndreptăm atenția asupra șiragurilor de mărgelă de la gâtul Tudoscăi, care se vor întâlni în toate reprezentările Mariei (Lupu)

Fig. 7. Portretele Tudoscăi, Mariei și Ruxandrei de la „Trei Ierarhi” din Iași, în reprezentarea lui Korneli Szlegiel (1851).

Radziwill (Brătuleanu 2010, 62)¹³. În opinia noastră, podoabele de perle ale domniței au fost, fără îndoială, moștenite de la mama sa. Maria era foarte atașată de ele, prețuindu-le mult și nedespărțindu-se de ele niciodată, purtându-le întreaga sa viață. Același lucru se poate spune și despre cerceii săi. Copiile lor se pot întâlni, practic, pe toate imaginile ce o reprezintă pe Maria (Lupu) Radziwill. Potrivit părerii specialiștilor, cerceii au fost realizați în stilul ornamental al epocii, de către meșteri autohtoni, din pietre prețioase și semiprețioase. Masivitatea lor sugera statutul și originea purtătoarei (Irimescu 2013, 26).

*

În acest context, un interes deosebit prezintă copia reprezentării murale a familiei lui Vasile Lupu din Biserica Sfinții Trei Ierarhi, realizată de cunoscutul pictor polonez, Korneli Szlegiel (1819-1870). Acesta a vizitat orașul Iași din noiembrie 1850, până la mijlocul anului 1851 (fig. 1).

Korneli Szlegiel (Cornelius Schlegel)¹⁴ este un pictor polonez, născut în 1819 la Stanisławów, în apropiere de Lwów¹⁵. El a început studiul picturii la o vârstă fragedă, în particular, la Lwów, în atelierul lui K. G. Schweikartsa. La vârsta de 17 ani, în 1836, s-a înscris pentru a studia la Academia de Arte din Viena (*Akademie der Bildenden Künste*). Din 1842 și-a continuat studiile Academia de Arte din München, ca un student al maestrilor J. Schnorr von Carolsfeld și W. Kaulbach. Pentru desăvârșirea formației sale artistice, în anii 1844-1845 a călătorit în Italia, la Paris, Londra și Copenhaga. Mai târziu a călătorit în Italia și Grecia. În 1847, Korneli Szlegiel, s-a stabilit la Lwów (Lemberg) întreaga sa carieră ulterioară fiind legată de acest oraș. Se știe că, în 1851, pictorul a efectuat o excursie spre Orient, poposind în Moldova și în Țara Românească.

El a realizat picturi cu subiecte istorice, religioase, scene de gen și numeroase portrete (mai ales miniaturi), precum și peisaje. De asemenea, a copiat diverse lucrări ale unor vechi maeștri. Picturile sale se păstrează în colecțiile muzeelor poloneze, dar și la Galeria de Pictură din Lwów, precum și în Muzeul Municipal din München. Dincolo de pictură, Szlegiel este cunoscut prin scrieri despre artă publicate în epocă, precum și prin memoriile sale de călătorie, deosebit de interesante.

Presa ieșeană a epocii a publicat câteva însemnări privitoare la activitatea pictorului aflat în capitala Moldovei. Astfel, se știe că Corneliu Szlegiel a pictat la Iași portretul domnitorului Grigore Al. Ghica. „Gazeta de Moldavia” aducea laude pictorului, arătându-se că portretul nu se deosebește numai „prin asemănarea cea mai vie, ci și prin corecția desenului și transparența coloritului”. Sunt îndemnați amatorii de pictură să dea ocazia artistului „de a putea lăsa între noi mai multe modele ale dibăciei sale” (Gazeta de Moldavia 1851, 49, *Novitate dinăuntru*). Portretul amintit în această notiță nu a fost încă identificat.

Ziarul „Zimbrul” din Iași scria, la rândul său: „D. Pictor Korneli Szlegiel, polonez, ce au făcut studiile sale 11 ani la München, Paris și Roma, unde și desăvârși școala, în scurtă sa petrecere în Moldova, ne-au lăsat semne de mărturisitoare de talen-

¹⁴ Numele pictorului a cunoscut diferite forme ortografice, precum: Szlegel, Szlegiel, Szlegl, Schlegel.

¹⁵ O informare asupra artistului poate fi făcută consultând instrumentele clasice în domeniu: Benezit Dictionnaire 2010; Polski Indeks 2004; Thieme, Becker 1907-1950.

¹³ Seria de portrete ale Mariei Lupu Radziwill poate fi studiată în albumul publicat de Anca Brătuleanu.

tul penelului său. Între mai multe portrete a sale, se înseamnă acela a Principelui Domnitoriu. Noi am avut o dulce mulțămire a vedea în atelier tablouri cu subiecte naționale, precum *Un cîmpoș cântînd pe o stîncă*¹⁶ și *Potcovirea unui cal cu nalbar și Poștalion în operație*. D. artist, în călătoria ce-și propune de a face la Orient, are a ne părăsi după câteva zile. Noi dară nu putem felicita penelul său, decât cu o deplină inspirație din strălucirea Orientului, sub a căruia cer petreacă fericire” (fig. 2)¹⁷.

S-a păstrat o scurtă informație, în limba poloneză (1852), în care se arată că Szlegiel a pictat diverse imagini pastorale, pe care le-a cumpărat prințul Moruzi. La acea dată „prințul Moruzi” trebuie să fi fost Alexandru D. Moruzi, viitorul economist, ce avea ca moșie principală la Pechea, lângă Galați. El a jucat un rol important în revoluția de la 1848, la Iași. Era considerat un filorus, iar familia sa avea moșii în Basarabia. La 1851, când Szlegiel vizita Moldova, Alexandru Moruzi era preocupat de studiul picturii, realizând mai multe portrete (Slăvescu 1941).

Artistul a fost impresionat de frumusețea naturii acestei țări, dar și mai mult de tradițiile și obiceiurile poporului care, după mărturia sa, dispăruseră de mult în Polonia. În desenele sale, pictorul a reflectat chipurile unor contemporani (al domnului Moruzi, al Doamnei moldovence în veșminte de nuntă¹⁸, depunându-și jurământul în fața altarului, ale unor păstori pe pășune, al unui fierar în fierăria sa), precum și peisaje (Biblioteka Warszawska 1952, 371-372).

Pentru istorici, lucrarea cea mai prețioasă executată de Szlegiel este copia realizată după *portretul votiv de la Biserica Sfinților Trei Ierarhi*, frescă păstrată și astăzi, dar nu în starea originală, nealterată de intervenții ulterioare. Desenul lui Szlegiel ne permite să observăm chipurile membrilor

familiei lui Vasile Lupu, immortalizate la mijlocul secolului al XVII-lea, în vremea construcției și zugrăvirii bisericii (1642). Această reprezentare se păstrează în fondurile Muzeului Național din Varșovia, în colecția Branicki¹⁹. Lucrarea a fost efectuată în creion, pe o hârtie cu dimensiunile 15,2×21,0 cm, în alb-negru și datează din anul 1851. Pe desen se află inscripția: „*Bazyli Lupo, wojewoda moldawski*” („*Vasile Lupu, voievod moldovean*”), iar în colțul din stînga sus găsim semnătura pictorului: „*Szlegiel*” „*Korneli Szlegiel 1851*” (Suchodolska, Iakimowicz, Jaworska 1961, 200) (fig. 3).

Ca valoare documentară, desenul este neprețuit. Am amintit mai sus că biserica a suferit, de-a lungul timpului, în urma diverselor calamități (incendii, cutremure de pământ, jafuri). Pictorul polonez a păstrat în desenul său nu numai istoria seculară, dar și posibilitatea de a cunoaște mai multe detalii ale imaginii originale care, din păcate, s-au pierdut. Desenul lui Szlegiel s-a păstrat într-o stare excelentă și este o lucrare de foarte bună calitate. Lipsa gamei coloristice nu micșorează calitățile reprezentării. Pictorul a redat, cu o deosebită meticulozitate și acuratețe, fiecare detaliu al reprezentării murale – fețele, privirile, detaliile vestimentare și podoabele, chipurile sfinților și, cel mai important, chipul ctitorilor și, în particular, cel al domniței Maria.

Atenția privitorului este atrasă îndeosebi de modul în care este așezată familia – ctitorii bisericii: mai întâi domnitorul Vasile Lupu, apoi fiul său, Ioan (Costin 1990, 189)²⁰, moștenitorul tronului, soția sa, Doamna Tudosca și cele două fiice ale sale – Maria și Ruxandra. Este foarte ușor de observat diferența de vârstă dintre copii. Fiul are aproximativ 18-20 de ani, Maria – în mod evident, nu mai mult de 12-13 ani, iar Ruxandra – nu mai mult de 7-8 ani (Zabolotnaia 2008, 16-45; Zabolotnaia 2012, 43-50). Așa cum am amintit mai sus, aceasta este întâia reprezentare autentică a Mariei, din seria de portrete cunoscute, păstrate mai ales în Polonia.

¹⁶ Am reușit să identificăm cea dintâi lucrare, reprezentând un asemenea cîmpoș moldovean pe o stîncă (*Kobziarz moldawski*), păstrat astăzi în colecția Muzeului din Cracovia (*Muzeum Narodowe w Krakowie*). Lucrarea este datată însă în 1857.

¹⁷ „Zimbrul”, Iași, an II, nr. 24, joi, 20 septembrie, 1851, p. 1, *Moldavia*. În varianta franceză a textului cele două picturi sunt numite astfel: *Un joueur de cornemuse assis sur rocher; L'atelier du n' marechal ferrand un cheval assisté d'un postilion*.

¹⁸ Notița face referire probabil la Natalia, fiica domnitorului Grigore Al. Ghica, aceasta căsătorindu-se cu Constantin Balș la 17 mai 1852, pe timpul șederii pictorului Szlegiel la Iași. La acea vreme domnitorul era văduv, deci nu exista o doamnă a Moldovei căreia pictorul să îi facă portretul.

¹⁹ Muzeum Narodowe w Warszawie. Kolekcja rysunku polskiego. Rys. Pol. 2868 (Cat., s. 30/786). Transmitem profunda noastră recunoștință colaboratorilor muzeului: Anna Grochala, Marcin Romeyko și Monika Ochnio.

²⁰ Fiul și soția au decedat în 1639, după sfințirea bisericii. Cronicarul Miron Costin relatează acest fapt astfel: „*Era Ion-vodă omă slabă și deznodată și de mîni și de picioare... Vasilie-Vodă... pre fecioru-său, pre Ion-vodă, l-au tremis la Țarigrad, undeși s-au săvîrșit și viața nu pesti mulți ani. Și s-au săvîrșit într-acești ai dzilele și doamna dentii a lui Vasilie-vodă, fata lui Bucio*”.

Fig. 8. Portretul Ecaterinei Cercheza din biserica Golia.

Fig. 9. Portretul brodat al doamnei Tudosca (sec. XVII), păstrat în Muzeul Bisericii „Trei Ierarhi”.

Comparând această imagine cu frescele decapate, existente în prezent în Muzeul Bisericii „Trei Ierarhi” vom putea observa câteva diferențe semnificative. Putem remarca, în primul rând, privirea personajelor. În frescele restaurate, Maria stă în poziție dreaptă, având privirea directă și deschisă. La Korneli Szlegiel putem observa că ambele fiice stau puțin înclinate și își țin ochii plecați. Toți ceilalți membri ai familiei au fost reprezentați având privirea directă și corpul zugrăvit în întregime. Desenul lui Szlegiel conservă „filigranul” floral al veșmintelor de brocart, în timp ce în fresca păstrată hainele au un aspect simplificat, lipsit de aceste detalii. În cazul domniței Maria (spre deosebire de Tudosca), pictura conservă, în mod corect, cămașa roșie specifică personajelor feminine ce aparțineau familiei domnitoare, în veacul al XVII-lea (Iftimi 2002-2003, 103-118).

Sunt interesante și alte detalii legate de accesorii. Pe frescele renovate se poate observa cum calota de pe capul doamnei este presărată cu pietre scumpe, de mari dimensiuni, pe când desenele ne prezintă șiruri geometrice trasate cu perle de dimensiuni mai modeste. O bună analogie, în această privință, poate fi făcută cu portretul Ecaterinei Cercheza de la Biserica Golia, în care cea de-a doua soție a lui Vasile Lupu poartă pe cap o „pălărie” similară, împodobită cu perle de mai mici dimensiuni (fig. 8).

Să privim următorul detaliu – cerceii. Pe fresce se pot vedea niște cercei lungi, tip „candelabru”, ce nu sunt înregistrați, cu această formă, pe desenul realizat de Korneli Szlegiel. În epocă se purtau cercei de formă mai simplă, cu pietre prețioase de dimensiuni remarcabile²¹.

Rețin atenția și rozetele care împodobesc tâmpelile personajelor feminine (Nicolescu 1970, 173). În fresca păstrată, acestea au o nuanță de roz, sugerând trandafirii naturali, dar aceasta este o intervenție târzie (secolul al XIX-lea). Florile naturale, „ghiurghiului”, corespund mai ales sensibilității secolului al XVIII-lea, care se deschide spre redescoperirea naturii. În epoca lui Vasile Lupu aceste podoabe erau metalice, aurii, așa cum se vede și în portretul Ecaterinei Cercheza de la Golia.

Încă un detaliu important îl reprezintă șiragurile de perle de la gât. Pe frescele restaurate, șirurile de perle ale Mariei sunt așezate în două rânduri, pe când în desenul lui Korneli Szlegiel – în patru rânduri la gâtul mamei, Tudosca, și în trei rânduri la gâtul fiicei, domnița Maria. Și în alte portrete de epocă doamnele poartă la gât 3-4 rânduri de mărgel, aceasta fiind varianta adecvată. Desigur, desenul pictorului polonez nu putea avea obiectivitatea unei fotografii, dar, de regulă, la executarea unor asemenea copii, artiștii plastici acordă o atenție deosebită detaliilor, ținând cont de cele mai mici amănunte. În exactitatea desenului stă și valoarea documentară a imaginii imortalizate de Szlegiel. Nu știm dacă desenul a fost finisat la fața locului, sau dacă a fost reluat în atelier, după o anumită perioadă de timp. Astfel, există posibilitatea ca desenul să se îndepărteze de realitatea schiței „de pe teren”, prin redesenare sau adău-

²¹ Privitor la bijuteriile epocii, există mai multe contribuții notabile: Popescu 1970; Nițu 2006; Moglan 2008; Reabățeva 2014.

gare de detalii care nu sunt tocmai conforme cu modelul²².

Nu cunoaștem scopul pentru care Korneli Szlegiel a hotărât să immortalizeze imaginea familiei lui Vasile Lupu, prin desenele sale, dar putem presupune că a fost impresionat de tehnica deosebită a picturii murale a bisericii, de gama de culori, de chipuri și de concepția pictorului, etc.²³ Este posibil ca artistul să fi fost interesat tocmai de personalitatea domniței Maria, devenită un subiect interesant pentru mediul cultural polonez, tocmai prin căsătoria sa cu Janusz Radziwill.

Având în vedere diferențele semnalate, mai ales în ce privește detaliile, putem considera că în prezent se păstrează două reprezentări ale Mariei Lupu-Radziwill la vârsta adolescenței – fresca de la mijlocul secolului XVII (în copia din desenul realizat la mijlocul secolului al XIX-lea) (fig. 7), precum și tabloul votiv renovat în secolul XIX (decapată și păstrată în Sala Gotică de la Trei Ierarhi) (fig. 6). Acestea sunt două izvoare istorice originale, excepționale din perspectiva calităților artistice și documentare. Ele oferă o realitate palpabilă, un portret vizual neîndoielnic al personajului care ne interesează, și nu doar o descriere a înfățișării domniței. Putem vedea cât de frumos și de atrăgător este chipul Mariei. Deși aceasta se afla la vârsta tinereții sale timpurii, asemănarea cu tatăl său, domnitorul Vasile Lupu, este elocventă, iar expresia feței este plină de noblețe și vrednicie.

Totuși, există o diferență importantă și semnificativă între cele două variante păstrate. Frescele din anul 1642, aflate în Sala Gotică, au fost „restaurate” cu prilejul lucrărilor din anii 1884-1888. Desenul lui Szlegiel, care surprinde probabil înfățișarea originală a tabloului votiv din veacul al XVII-lea, nu a mai suferit intervenții după 1851, anul realizării sale. Aceasta îi conferă o valoare documentară de excepție.

²² De exemplu, în desenul lui Szlegiel modelul bisericii din mâinile voievodului are turlile cu acoperișuri conice, pe care le-a dobândit doar după restaurarea de la 1888. Din mai multe surse se știe că anterior acoperișurile turlilor aveau formă de clopot.

²³ Pictura murală inițială a bisericii a fost realizată „în aur și lazurit (lapis lazuli)” de către cei mai buni meșteri zugravi de la curtea țarului rus – Isidor Pospeev, Iacov Gavrilov (decedat la Iași, în timpul lucrărilor), Deiko Iacovlev și Pronko Nikitin. Ei au fost ajutați de către zugravii moldoveni Nicolae și Ștefan Zugravul.

*

După cum se știe, în anii 1884-1888 biserica Sf. Trei Ierarhi a cunoscut o restaurare radicală, care a prelungit viața monumentului, dar a alterat semnificativ înfățișarea originală a bisericii. A lucrat o echipă restauratori francezi, sub conducerea arhitectului Lecompte du Noüy, care, după părerea noastră, și-au permis prea multe libertăți. Nu au rămas suficiente documente care să arate modul în care a fost concepută această restaurare. În privința picturii murale, se pare că au existat două abordări succesive. Într-o primă etapă, a fost preferată restaurarea *in situ* a portretului familiei ctitoricești, intervenindu-se cu pictură peste stratul vechii zugrăveli. În a doua etapă s-a decis extragerea frescei cu portretul votiv, pentru a fi păstrat separat, și repictarea în întregime a interiorului bisericii. Extragerea s-a făcut cu destulă lipsă de pricepere, chipul mezinei, domnița Ruxandra, fiind distrus, probabil în timpul operațiunii de recuperare, după cum se poate vedea (fig. 6). Desenul lui Szlegiel a rămas singura mărturie a acestui chip dispărut.

Astăzi, în biserica Trei Ierarhi se află un alt tablou votiv, realizat de pictori francezi (Jean Jules Antoine de Noüy, fratele arhitectului), la 1888, care nu are legătură cu compoziția originală. Remarcabil este însă că veșmintele de brocart ale personajelor păstrează modelele florale ale țeșăturilor respective, pe care pictorii au avut ocazia să le vadă în vechea variantă a portretului votiv. Mai mult, întregul fundal al portretului mural este constituit de un asemenea model floral inspirat de țeșăturile de brocart (fig. 10).

În cazul noului proiect de tablou votiv au fost schimbate chiar locurile membrilor familiei lui Vasile Lupu. În calitate de ctitor al bisericii, alături de Vasile vodă, este înfățișată nu doamna Tudosca, așa cum ar fi fost firesc, ci fiica cea mai mică, Ruxandra. Tudosca este așezată într-o parte, împreună cu Ștefan, fiul lui Vasile Lupu de la cea de-a doua soție, Ecaterina Cercheza.

În primul rând, este cunoscut faptul că Tudosca este amintită de către Miron Costin ca donator și fondator (ctitor) al bisericii, iar Ruxandra era doar un copil în vremea când a fost construit acest sfânt lăcaș. Chiar dacă ea a susținut biserica, în anii următori, aceasta s-a făcut ca o continuare a tradiției de familie și dintr-o poziție secundară.

Fig. 10. Portretul votiv din Biserica „Trei Ierarhi”, pictat după 1884.

În al doilea rând, în cadrul noului portret votiv a apărut o confuzie între copiii din prima și cea de-a doua căsătorie a lui Vasile Lupu: Ioan, fiul Tudoscăi și al lui Vasile Lupu, a fost prezent la ceremonia de sfințire a bisericii, și este amintit de către contemporani în calitate de ctitor, în timp ce Ștefan, fiul din a doua căsătorie, încă nu se născuse în anul 1639 (Zabolotnaia 2012, 43-50; Andreescu, Stoide 1938, 29)²⁴. Cu toate acestea, în noul tablou votiv, fiul voievodului este denumit greșit, în inscripție, „Ștefan”, așa cum se numea fiul Ecaterinei Cercheza.

Putem presupune că la 1884 biserica era foarte deteriorată, iar frescele au fost atât de afectate încât restauratorii nu au putut citi și reproduce numele și chipurile. O altă explicație ar fi că pentru

²⁴ Conform diverselor mărturii, Ecaterina i-a dăruit lui Vasile Lupu trei fii, doi dintre care au murit în fragedă copilărie: Ștefăniță (1641-1661), viitorul domn al Moldovei (1659-1661), Ioan († 1648) și Alexandru († 1648). Despre cel mai mare fiu al Ecaterinei și al lui Vasile Lupu se cunoaște că s-a născut la începutul anului 1641, între 26 ianuarie/5 februarie și 21 aprilie/1 mai. Drept mărturie pentru aceasta servesc diverse documente interne. În particular, în mențiunea din 26 ianuarie 1641, în care Vasile Lupu a aprobat cererea mănăstirii Golia cu privire la stăpânirea satului Milinești, nu se menționează nimic despre fiul său, iar într-un document analog din 21 aprilie, Ștefăniță este menționat alături de tatăl său în compoziția *Divanului Domnesc*.

pictorii străini identitatea corectă a personajelor conta prea puțin. Aceste confuzii de nume sunt greu de acceptat din punctul de vedere al corectitudinii istorice și este de neînțeles de ce, timp de mai bine de un secol, inscripțiile care indică personajele din actualul tablou votiv nu au fost puse de acord cu realitatea binecunoscută.

*

În încheiere, dorim să subliniem încă o dată importanța desenului pictorului polonez Korneli Szlegiel ca sursă valoroasă ce vorbește despre viața unor personaje istorice și despre mediul lor istoric. Datorită acestui mic portret în alb-negru, avem posibilitatea de a reînvia pagini necunoscute din istoria picturilor murale din Biserica Sfinților Trei Ierarhi, care păreau să se fi pierdut pe vecie. Acest portret mărturisește despre faptul că la 1851, tabloul votiv al familiei lui Vasile Lupu era într-o stare destul de bună, întrucât pictorul a redat cele mai mici detalii ale chipurilor și personajelor reprezentate.

A doua particularitate reiese din cele menționate mai sus. S-a păstrat o reprezentare deosebit de valoroasă a familiei lui Vasile Lupu, datorită căreia avem posibilitatea de a reface aspectul exterior al personajelor istorice așa cum arătau acestea în secolul al XVII-lea și de a avea acces la o imaginea originală și cât se poate de veridică a perioadei respective.

În al treilea rând, această cercetare a servit drept exemplu pentru a înțelege importanța studiului istoriei personalităților, a istoriei sociale în general și, în particular, a istoriei personajelor feminine. Investigând povestea portretului unei femei, am avut ocazia să studiem un viu instantaneu al epocii, așa cum apărea în percepția contemporanilor și a urmașilor acestora.

Tabloul votiv al Bisericii Trei Ierarhi, extras pe fragmente la 1888, se află astăzi în conservare, la Sala Gotică. Acesta nu a făcut încă obiectul unor investigații moderne aprofundate. Studiul de față se va dovedi deosebit de folositor în vederea eventualelor lucrări de restaurare a acestor picturi murale. Am arătat mai sus că stratul de pictură vizibil astăzi nu este cel din veacul al XVII-lea, ci este rezultatul unei intervenții din secolul al XIX-lea. Sub frumoasa pictură de astăzi va putea fi descoperit stratul de pictură original, datorat pictorilor trimiși de țarul Rusiei în serviciul domnitorului Vasile Lupu.

Bibliografie

- Andreescu, Stoide 1938:** C.I. Andreescu, C.A. Stoide, Ștefăniță Lupu, domn al Moldovei (1659-1661) (București 1938).
- Alexianu 1987:** Al. Alexianu, Mode și veșminte din trecut. Cinci secole de istorie costumară românească, tom I (București 1987).
- Bădărău, Caproșu 1974:** D. Bădărău, I. Caproșu, Iașii vechilor zidiri, până la 1821 (Iași: Editura Junimea 1974).
- Benezit Dictionnaire 2010:** Benezit Dictionnaire des Peintres, Sculpteurs, Dessinateurs et Graveurs (Oxford University Press 2010).
- Biblioteka 1952:** Biblioteka Warszawska, tom 2 (Warszawa 1952).
- Brătuleanu 2010:** A. Brătuleanu, Portrete domnești în colecții străine/ Portraits of Romanian Princes in Foreign Collections (București: Institutul Cultural Român 2010).
- Costin 1990:** M. Costin, Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-vodă încoace, Zac. 37, 42. In: Letopisețul Țării Moldovei. Volum îngrijit de Tatiana Celac (Chișinău 1990).
- Czamańska 1978:** I. Czamańska, Latopis ziemi Moldawskiej i inne utwory historyczne. Tłumaczenie, wstęp i komentarze I. Czamańska (Poznań 1998).
- Dobjanschi, Simion 1979:** A. Dobjanschi, V. Simion, Arta în epoca lui Vasile Lupu (București 1979).
- Florea-Donica 2009:** L. Florea-Donica, Costumul medieval românesc. Limba Româna 11-12, anul XIX, 2009, 179-183.
- Gorovei, Székely 1993:** Șt.S. Gorovei, M.M. Székely, Contribuții la cunoașterea Trei Ierarhilor. In: Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” Iași, XXX (Iași 1993), 446-448.
- Grigoraș 1962:** N. Grigoraș, Biserica Trei Ierarhi (Iași: Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei 1962).
- Iftimi 2002-2003:** S. Iftimi, Doamnele și puterea. Statutul doamnei în Țările Române. In: Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” Iași, XXXIX-XL (Iași 2002-2003), 103-118.
- Iorga 1937:** N. Iorga, Portretele doamnelor române. In: Comisiunea Monumentelor Istorice (București 1937), V-IX.
- Irimescu 2013:** S. Irimescu, Diademe, mărgele, brățări. Istorii de podoabe. In: Cultura, an. 8, nr. 6 (București 2013), 26-30.
- Kraus 1965:** G. Kraus, Cronica Transilvaniei 1608-1665. Traducere și studiu introductiv G. Duzinchevici, E. Reus-Mirza (București 1965).
- Lapedatu 1912:** Al. Lapedatu, Icoanele lui Barnovschi Vodă de la Moscova și zugravii Trei-Ierarhilor din Iași. Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice V, 1912, 110-114.
- Macarie 2008:** Gh. Macarie, Trăire și reprezentare. Barocul în artele vizuale ale Moldovei secolului al XVII-lea (Iași: Editura Tehnopress 2008), 146-148.
- Moglan 2008:** A. Moglan, Podoabe și accesorii vestimentare din Moldova secolelor XIV-XVII (Iași: Editura Trinitas 2008).
- Niculescu 1970:** C. Nicolescu, Istoria costumului de curte în Țările Române. Secolele XIV-XVII (București: Editura Științifică 1970).
- Nițu 2006:** F. Nițu, Prețuri de podoabe și orfevrărie din metal prețios în spațiul românesc (secolele XVI-XVII) (București: Editura Universității 2006).
- Polski Indeks 2004:** Polski Indeks Biograficzny / Polnischer Biographischer Index / Polish Biographical Index. Edited by G. Baumgartner, Germany (Berlin/Boston 2004).
- Popescu 1970:** M.M. Popescu, Podoabe medievale în Țările Române (București: Editura Meridiane 1970).
- Reabțeva 2014:** S. Reabțeva, Piese de podoabă și vestimentație din Moldova și Țara Românească în contextul relațiilor cultural-istorice (secolele XIV-XVII) (Brăila: Editura Istros 2014).
- Slăvescu 1941:** V. Slăvescu, Viața și opera economistului Alexandru D. Moruzi (1815-1878) (București 1941).
- Stoicescu 1971:** N. Stoicescu, Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Secolele XIV-XVII (București 1971), 347-348.
- Sturzu 1999:** Mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi din Iași (album). Coord. Pr. Corneliu Sturzu (Iași: Editura Trinitas 1999).
- Suchodolska, Iakimowicz, Jaworska 1961:** M. Suchodolska, I. Iakimowicz, J. Jaworska, Rysunki z kolekcji J.I. Kraszewskiego w Muzeum Narodowe w Warszawie (Warszawa 1961).
- Taszynski 1973:** A. Taszynski, Relatarea. In: Călători străini despre Țările Române, vol. V (volum îngrijit de M. Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu) (București 1973), 163-175.
- Theodorescu 1971:** R. Theodorescu, Piatra Trei Ierarhilor. Editura Meridiane (București 1971).

- Thieme, Becker 1907-1950:** U. Thieme, F. Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, 37 Bänden (Leipzig 1907-1950).
- Toderașcu 2010:** C.-G. Toderașcu, Ecaterina Cercheză, soția lui Vasile Lupu. Elanul 104, 2010, 7-13.
- Zabolotnaia 2008:** L. Zabolotnaia, Între politică și destin. Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, văzută prin prisma seculară a istoriei. Revista de Istorie a Moldovei 3, 2008, 16-45.
- Zabolotnaia 2010:** L. Zabolotnaia, Ślub księżę Janusza Radziwiłła z Marią Lupu widzaiany oczyma im współczesnych. In: Relacje polsko-rumunskie w historii i kulturze. Materiały z sympozjum (Suceava 2010), 115-121.
- Zabolotnaia 2012:** L. Zabolotnaia, The story of the courtship of Catherine „the Circassian”, the second wife of the prince Vasile Lupu. Codrul Cosminului XVIII/1, 2012, 43-50.
- Высоцкая 2003:** Н. Высоцкая, Жывапіс барока Беларусі (Мінск: Беларуская энцыклапедыя 2003).
- Заболотная 2011:** Л. Заболотная, Сведения современников о свадьбе Руксандры и Тимуша Хмельницкого. В: Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. Матеріали XX Міжнародної конференції в центрі Пам'ятокознавства в Києві 23-24 марта, том 2, Інститут Національної Історії України (Київ 2011), 293-305.

Portrait of Maria (Lupu) Radziwill in the works of the Polish painter Korneli Szlegiel (1851)

Keywords: Polish painter Korneli Szlegiel, Maria (Lupu) Radziwill, frescoes of the Three Holy Hierarchs Church, historical and cultural heritage.

Abstract: This article is an attempt to critically review the visual documentation regarding the Vasile Lupu time that are of great interest for the Romanian and Polish historiography. We tried to compare some fragments from the life of Maria (Lupu) Radziwill with her preserved visual images. The groundwork of this scientific approach are illustrated sources of the epoch, in particular the frescoes in the Three Holy Hierarchs Church of Iași, which have been renovated during 1880s, and the portrait created by Szlegiel in 1851 that preserved the original images of the church frescoes before their renovation. Our study substantiates the authenticity and singularity of the Korneli Szlegiel's portrait depicting the royal family of Vasile Lupu for the reason that it preserves the original appearance of the 17th century frescoes. Unknown drawing made by Korneli Szlegiel was discovered in the Warsaw National Museum (*Muzeum Narodowe w Warszawie*) in 2015. The images were exposed to interdisciplinary research, being examined from a purely artistic perspective as well as a cultural and historical point of view. The data of this study might be the basis of a subsequent reliable restoration of frescoes of the Three Holy Hierarchs Church.

List of illustrations:

Fig. 1. Three Holy Hierarchs Church of Iași in 1845 (J. Rey).

Fig. 2. Iași press chronicle on the activity of the painter Korneli Szlegiel in Iași (1851).

Fig. 3. Portrait of Vasile Lupu's family in the Three Holy Hierarchs Church of Iași, by Korneli Szlegiel, 1851 (The National Museum of Warsaw).

Fig. 4. Vasile Lupu's family, the votive portrait in the Three Holy Hierarchs Church. Fragments of frescoes recovered in 1888 and preserved in the Museum of the Three Holy Hierarchs Church, the Gothic Room.

Fig. 5. The image of Princess Maria Lupu (Radziwill) on a fresco of the Three Holy Hierarchs Church.

Fig. 6. Portrait of Tudosca and Maria Lupu (Radziwill) on a fresco of the Three Holy Hierarchs Church recovered in 1888.

Fig. 7. Portraits of Tudosca, Maria and Ruxandra from the Three Holy Hierarchs Church, reproduced by Korneli Szlegiel in 1851.

Fig. 8. Portrait of Catherine the Circassian in the Golia Church.

Fig. 9. Embroidered portrait of Tudosca (17th century) from the Museum of the Three Holy Hierarchs Church.

Fig. 10. Votive portrait from the Three Holy Hierarchs Church painted in 1884.

Портрет Марии (Лупу) Радзивилл в наследии польского художника Корнелия Шлегеля (1851 г.)

Ключевые слова: польский художник Корнелий Шлегель, Мария (Лупу) Радзивилл, фрески Церкви Трех Святителей, культурное-историческое наследие.

Резюме: В данной статье мы попытаемся критически рассмотреть иллюстративные документы эпохи Василия Лупу, которые представляют огромный интерес для румынской и польской историографии. Некоторые фрагменты из жизни Марии (Лупу) Радзивилл мы постарались сопоставить с ее сохранившимися наглядными образами.

Основой нашего исследования служат иллюстрированные источники эпохи – фрески Церкви Трех Святителей, которые были отреставрированы в 80-х гг. XIX века, и портрет работы Корнелия Шлегеля 1851 года, в котором сохранилось изображение фресок до их реставрации.

Наши исследования показывают, что портретизация семьи Василия Лупу в работе Корнелия Шлегеля является единственным достоверным изображением, которое отразило оригинальные фрески XVII века. Неизвестный рисунок, выполненный Корнелием Шлегелем, был обнаружен нами в 2015 г. в Варшавском национальном музее (*Muzeum Narodowe w Warszawie*). Изображения подвергнуты междисциплинарному исследованию с различных точек зрения – как произведения портретного искусства, достояние материального, культурного и исторического наследия. Сведения, полученные в результате этого научного анализа, послужат в будущем основой для достоверной реставрации фресок в музее Церкви Трех Святителей.

Список иллюстраций:

- Рис. 1. Церковь Трех Святителей в Яссах в 1845 г. (J. Rey).
- Рис. 2. Сообщение в ясской прессе о деятельности художника Корнелия Шлегеля в Яссах (1851 г.).
- Рис.3. Портрет семьи Василия Лупу в Церкви Трех Святителей в Яссах, воспроизведенный художником Корнелием Шлегелем в 1851 г. (Коллекция Варшавского национального музея).
- Рис. 4. Семья Василия Лупу, votivный портрет в Церкви Трех Святителей. Фрагменты фресок, извлеченные в 1888 г. и сохраненные в в Готическом зале музея Церкви Трех Святителей,.
- Рис. 5. Образ княгини Марии (Лупу) Радзивилл на фреске Церкви Трех Святителей.
- Рис. 6. Портрет госпожи Тудоски и Марии (Лупу) Радзивилл на фреске Церкви Трех Святителей, извлеченный в 1888 г.
- Рис. 7. Портреты Тудоски, Марии и Руксандры в Церкви Трех Святителей в Яссах, воспроизведенные художником Корнелием Шлегелем в 1851 г.
- Рис. 8. Портрет Екатерины Черкешенки в церкви Голия.
- Рис. 9. Вышитый портрет госпожи Тудоски (XVII в.), находящийся в музее Церкви Трех Святителей.
- Рис. 10. Votivный портрет в Церкви Трех Святителей, написанный после 1884 года.

30.04.2016

Dr. Lilia Zabolotnaia, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: lilizab61@gmail.com

Dr. Sorin Iftimi, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, Piața Ștefan cel Mare și Sfânt, RO-700028 Iași, România

